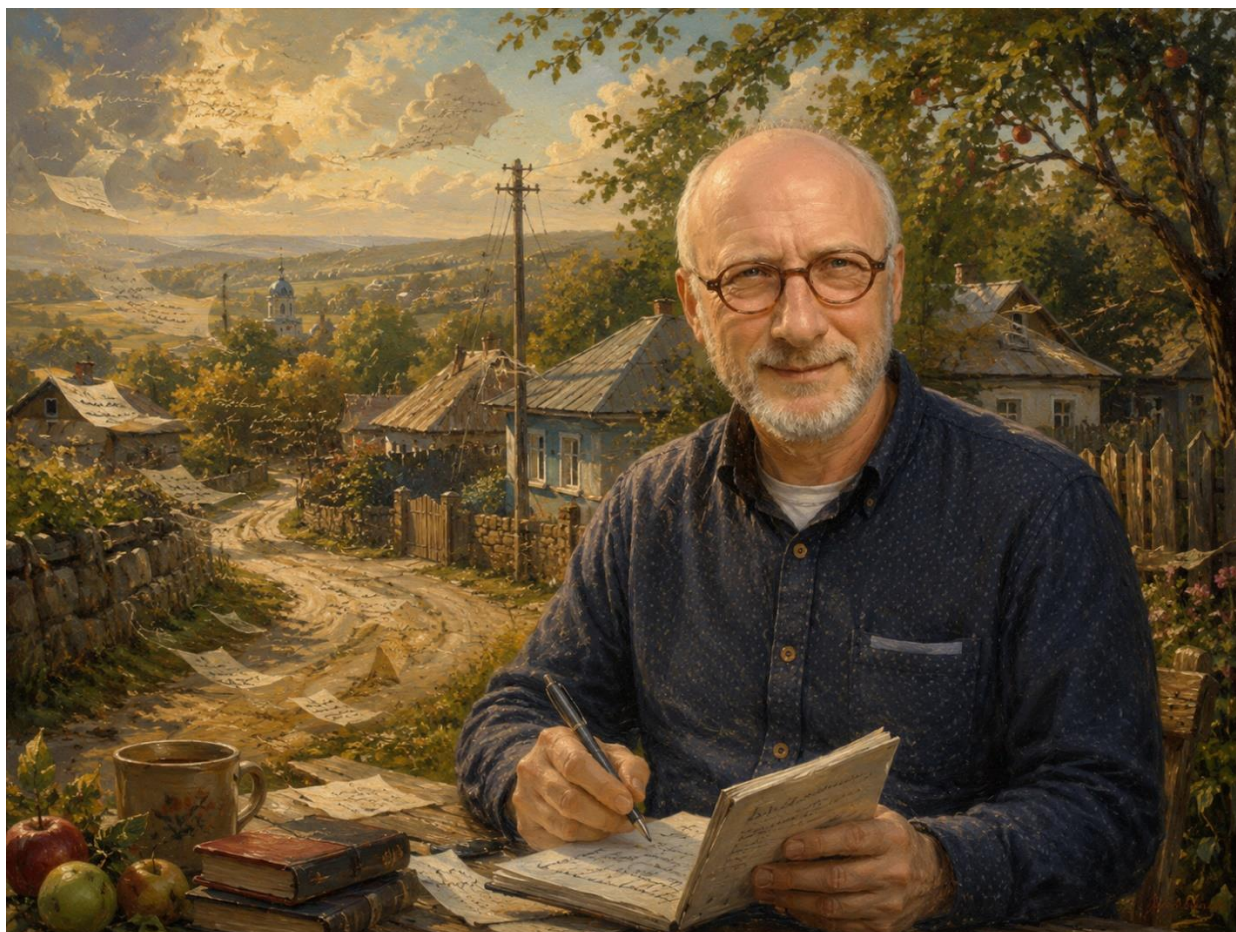

Cine sunt eu

Cine sunt eu

Cum se poate povesti despre întoarcerea la Volintiri fără să spun mai întâi cine sunt eu? Eu pictez cu ajutorul cuvintelor. Jeannet, soția mea, pictează cu pensula și cu culorile; eu rămân cu liniștea dintre cuvinte. Nu sunt istoric și aceasta nu este o scriere de acuzare. Eu scriu de la inimă la inimă, din memorie și căutare, și încerc să descriu o lume care a fost cândva și a fost frântă într-o singură zi.

În anul 2017 am vizitat împreună cu Jeannet, soția mea, satul Volintiri. De atunci am vrut să mă întorc acolo nu ca să găsesc răspunsuri, ci ca să caut ceea ce nu mai este. Dar, din păcate, nu mai este cine să-și amintească și nu mai este cine să povestească. „Întoarcere la Volintiri” este o încercare personală de a mă întoarce la o lume care a fost și care într-o singură zi a dispărut.

M-am născut în anul 1957 la Kiryat Tivon, în Țara Israelului, o așezare mică la poalele muntelui Carmel, acel munte pe care, așa ni se povestea, prorocul Ilie s-a luptat cu prorocii lui Baal.

Casele din Kiryat aveau acoperișuri roșii. Îmi amintesc de tâmplarul care făcea acoperișurile, și el venise din regiunile Basarabiei, Moldova de astăzi. Acasă aveam o grădină mare cu pomi fructiferi: prune, lămâi și altele. Totul, așa povestea mama, era „ca acolo”, ca în satul îndepărtat și dispărut Volintiri.

Vara, când copacii se aplecau de atâta belșug, plini de prune roșii și galbene, mama făcea dulcețuri pentru iarnă. Eu și tata mergeam la fabrica de conserve din apropiere și cumpăram cutii de tablă.

Acasă stătea o mașină manuală pentru închiderea cutiilor. Toate acestea împreună îi aminteau mamei de casă și de felul în care păstrau mâncarea pentru iarna rece.

Când eram copii ne jucam desculți pe străzi, pe asfaltul încins. Și când venea iarna, mama spunea: „Asta nu este cu adevărat frig. Acolo, la Volintiri, era mult mai frig.”

Toate acestea îmi sunau îndepărtat, aproape ca o poveste dintr-o altă lume. Când mă întrebau unde s-a născut mama, spuneam „în România”. Moldova aproape că nu apărea în vechiul atlas; totul aparținea Uniunii Sovietice și nu înțelegeam prea bine diferența dintre Chișinău și București. Pe strada noastră eram o minoritate: majoritatea locuitorilor erau evrei veniți din Ungaria.

Foarte puțini auziseră atunci despre Holocaustul evreilor din România sau, sub denumirea lui exactă: Holocaustul evreilor din Basarabia și Bucovina. Nu știam despre „Holocaustul nostru”. Ca copii, părea că tot Holocaustul se concentrează într-un singur loc: Auschwitz. Acolo erau numerele de pe braț, acolo stăteau părinții celor mai mulți dintre prietenii mei. Aceasta era limba în care se vorbea despre moarte: numere, lagăre, trenuri. Despre ce s-a întâmplat cu evreii din România, despre ce s-a petrecut în Basarabia și Bucovina, aproape că nu azeam. În acea tăcere s-a născut confuzia.

Abia ani mai târziu am înțeles că Holocaustul nostru, al evreilor din sate, al Volintiriului, nu a trecut prin porțile de fier ale Auschwitzului. El s-a petrecut pe câmpuri, pe drumuri, pe malurile râurilor, în vara crudă a anului 1941, când armata României mergea umăr la umăr cu Germania nazistă.

Nu a fost un „lagăr de concentrare”, ci nimicire chiar la fața locului: împușcături, deportări pe jos, lagăre ale foamei în Transnistria. Și după toate acestea aproape că nu a mai rămas cine să povestească. Poate de aceea am crescut cu o poveste lipsă.

Îmi amintesc o vizită la Tel Aviv, la veri. Toți crescuseră în Volintiri și pleaseră la timp, înainte ca istoria să închidă ușa. Mătușa vorbea încet și, deodată, a spus un cuvânt pe care nu-l cunoșteam: Transnistria.

M-am întors spre tata și am întrebat: „Tată, ce este Transnistria?”

Tata s-a speriat de acel cuvânt mai mult decât mine. M-a oprit imediat, într-o șoaptă care era aproape o mustrare: „Taci. Nu se pun asemenea întrebări. Îți voi povesti mai târziu.”

Și, desigur, nu mi-a povestit. Nici atunci, nici după aceea. Povestea era prea grea, cuvântul era o prăpastie, iar tăcerea era o cale de a supraviețui.

Și astfel am crescut într-o lume în care știam foarte bine ce este Auschwitzul, dar nu știam ce este Holocaustul nostru. Se știau lagărele din Polonia, dar nu drumurile din Basarabia. Se știau numerele gravate pe braț, dar nu marșurile nesfârșite spre Transnistria.

Iar noi, copiii, trebuia să facem această călătorie singuri: să căutăm întrebările pe care tata nu era de acord să le audă și să descoperim răspunsurile pe care nimeni din casă nu îndrăznește să le spună.

Și abia ani mai târziu, când m-am întors la Volintiri, am stat în fața pământului tăcut al copilăriei mamei mele și am înțeles că Holocaustul de acolo a fost cu totul altfel – mai puțin ordonat, mai puțin documentat, dar nu mai puțin crud.

Au trecut anii, iar fragmentele de povești care mi-au înconjurat copilăria – poveștile Holocaustului care se spuneau în camere închise și în convorbiri șoptite – s-au retras tot mai mult în ceață. Unul câte unul au dispărut oamenii care purtau amintirea: rude, prietenele din copilărie ale mamei, veri și verișoare, prieteni din nucleu. Fiecare purta cu el o mică poveste, iar odată cu moartea lui dispărea încă o bucată din imagine.

Numai tata a rămas cu noi, agățat de viață cu încăpățânarea celui care a văzut deja totul. În anul 2023 a plecat și el din această lume, la vârsta de 104 ani.

Mama a venit în țară din Moldova în 1938, o fată tânără care privea spre o lume nouă. Tata și-a petrecut anii războiului în Siberia – din acele locuri în care viața și moartea se ating una de alta. El a fost unul dintre cei salvați, pe o cale indirectă, datorită „milei” lui Adolf Eichmann – o poveste pe care el însuși nu a definit-o niciodată ca milă, ci ca pe un capriciu al sorții. Acesta este un subiect pentru o altă carte.

Când mama a murit, la sfârșitul anilor nouăzeci, m-a privit cu ochi obosiți și a spus: „Poate vei merge în satul în care am crescut. Vezi dacă casa bunicului mai stă în picioare.” Regret că nu am făcut asta atunci. Acela era timpul să pun toate întrebările pe care nu știam că merită să fie puse. Atunci încă exista posibilitatea de a primi un răspuns. Dar nu eram pregătit; ceea ce știam atunci și ceea ce înțeleg astăzi sunt lumi diferite.

Locuiesc în Olanda din anul 1980, sunt căsătorit cu Jeannet. Avem trei copii și, astăzi, în anul 2025, cinci nepoți. Eu spun mereu „trei copii” și adaug că în anul 2014 a trebuit să ne despărțim de fiul nostru Itamar înainte de vreme. El era în zborul MH17, în avionul malaezian care mergea spre Australia. Deasupra cerului Ucrainei, o rachetă sol-aer i-a lovit și a adus moartea a 298 de pasageri.

În anul 2014 m-am alăturat comunității oamenilor care au pierdut un fiu. Așa am devenit „tatăl care vorbește”. Nu este nevoie să mă ocolii – este permis să întrebați. Dar eu prefer să scriu; cuvintele pe hârtie sunt mai stabile decât cele din gât. Eu locuiesc într-un sat mic, unul în care toți cunosc poveștile tuturor. Aici se spune: „Fiecare are necazurile lui.” Părinți ai căror copii au căzut în șanțuri; alții care au murit într-un accident agricol. Eu vorbesc cu ei, îi ascult. Când îmi spun „condoleanțe”, eu răspund: „Și eu știu ce este durerea.”

În ochii mamei se ascundea mereu o mică umbră, o durere care nu putea fi ascunsă. Părinții ei, un frate, o soră și restul familiei au fost uciși în 1941. Primul ei soț a murit în 1945, când a ieșit voluntar în Brigada Evreiască. Ea a mers înainte, dar o parte din ea a rămas acolo, în urmă.

Abia după ce Itamar a murit – a fost ucis – am înțeles pentru prima dată cu adevărat limba interioară a durerii mamei. Atunci mi s-au deschis porțile spre o lume pe care nu o cunoșteam – o lume în care tristețea este profesor. Într-una din zile, navigând întâmplător pe internet, am ajuns la un grup numit „Rădăcini românești”. În asta era un ecou al unui trecut îndepărtat: de altădată, când în fiecare casă

se amintea țara de origine – român, polonez, bulgar. Mi-a adus înapoi și mirosurile de la vechiul magazin alimentar. Mama, care fusese profesoară de gătit, gătea mâncare evreiască și românească, dar și poloneză – pentru că tata era polonez. M-am alăturat grupului sau, mai bine zis, m-au primit datorită mamei. După aceea am înțeles că mama era de fapt mai moldoveancă decât româncă. Regiunea trecuse din mână în mână – Rusia, România – iar mama vorbea atât rusește, cât și românește. În Țara Israelului nu căuta legături cu românii. Din 1938 era cu adevărat sabră. Familia care supraviețuise și ajunsese în Israel era toată lumea ei. Româna și rusa le-a uitat de bunăvoie; limbile îi aminteau de casă, iar casa nu mai putea fi adusă înapoi.

Cine sunt eu și avionul care a căzut – legătura istorică

În anul 2014 a avut loc un eveniment care mi-a zguduit viața și mi-a schimbat direcția scrisului. Într-o zi de joi, în luna iulie, după-amiază, am primit vestea că avionul în care se afla fiul meu, Itamar, în drum înapoi spre Australia, a căzut și s-a prăbușit. În doar câteva minute s-a clarificat că zborul MH17 a fost doborât și că toți pasagerii și membrii echipajului au pierit. Itamar nu era soldat. El nu purta armă și nu alesese nicio parte. Pur și simplu a nimerit în mijlocul unei furtuni de război mai mari decât el – lupta continuă dintre est și vest, dintre Rusia și Ucraina, dintre concepții despre lume, granițe și imperii. În această furtună, un avion civil a devenit o țintă, iar viața fiului meu s-a sfârșit.

În anul 1941 și bunicul Dov a nimerit într-un război care nu era al lui. România, sub conducerea lui Ion Antonescu, s-a alăturat Germaniei în campania împotriva Uniunii Sovietice. Acesta era un război între state, armate și ideologii. Dar în interiorul acestei lupte s-a aflat și un alt popor – evreii – care nu luptau, nu decideau și nu amenințau, și totuși au fost definiți ca un dușman care trebuia nimicit. Evreii erau acolo și în Primul Război Mondial. Ei trăiau în aceleași sate, în aceleași orașe, sub aceleași stăpâniri schimbătoare. Și atunci erau războaie, foamete și violență – dar nu exista „soluția finală”. Nu exista o politică de nimicire totală.

Mă întreb ce s-a schimbat?

Războiul singur nu este suficient ca explicație. Ceea ce s-a schimbat a fost ideologia. S-a adăugat o concepție totală, una care împarte lumea în puri și de prisos, în cei care merită să trăiască și cei care nu au loc. Evreul s-a transformat dintr-un simbol religios sau social într-o problemă existențială care trebuia „rezolvată”. Astfel, în războiul dintre Germania și Rusia, România a ales să transforme evreii într-o țintă. Și astfel, în războiul dintre est și vest din secolul al XXI-lea, un avion civil a devenit parte a câmpului de luptă. Nu din ură personală, ci dintr-un dispreț total față de viața omenească, atunci când ea este percepută drept „daună colaterală”.

Itamar și bunicul Dov nu au fost uciși din aceeași cauză și nu în același fel. Dar amândoi au plătit cu viața într-un moment în care ideologia, războiul și amortirea morală s-au întâlnit. Iar când mă întreb de ce atunci, în 1941, a fost aleasă tocmai nimicirea și de ce acum, în 2014, s-a putut trage asupra unui avion civil – eu nu caut un singur răspuns. Eu caut să înțeleg cum, iar și iar, în războaie care nu sunt ale noastre, cel care se află la mijloc este cel care plătește prețul cel mai mare.

Eu nu sunt istoric, ci tată. Sunt tați care aleg să tacă; eu am ales să scriu. Moartea lui Itamar, împreună cu căderea avionului și contextul în care s-a petrecut evenimentul, au deschis în mine un

nou drum de gândire – un drum care m-a dus spre o nouă privire asupra lumii evreiești de dinainte de 1941, acea lume care a fost frântă cu violență și din care m-am născut.

Avionul nu a fost doborât din cauza unei defecțiuni tehnice. El a fost doborât deasupra unei zone de luptă active. Evenimentul a avut loc la 17 iulie 2014, deasupra estului Ucrainei, în apropiere de satul Hrabove din regiunea Donețk – o zonă care se afla sub controlul forțelor separatiste pro-ruse. Resturile avionului au căzut pe câmpurile dintre mai multe sate, în mijlocul unei realități de război continuu.

Nu există certitudinea că cartea „Întoarcere la Volintiri” ar fi fost scrisă dacă nu ar fi avut loc acel eveniment în care Itamar a fost ucis deasupra cerului Ucrainei. Moartea lui Itamar a fost pentru mine începutul unui nou proces. O căutare după rădăcini, după casă și după lumea evreiască din Europa de Est înainte de distrugerea ei în anul 1941. Războiul din Ucraina, în cadrul căruia a fost doborât avionul, nu este un eveniment rupt de rest. El se sprijină pe concepții ideologice clare: naționalismul rusesc, ideea „lumii ruse”, concepția potrivit căreia vorbitorii de limbă rusă aparțin unei singure civilizații care are dreptul la protecție și chiar la extindere teritorială. Alături de acestea există o poziție antioccidentală clară și o legătură profundă cu Biserica Ortodoxă Rusă, care oferă luptei uneori o justificare morală religioasă.

Istoria ne învață că ideologiile nu acționează într-un gol. Și în anul 1941, în satul Volintiri din Basarabia, bunicul meu Dov și membrii familiei lui au fost uciși ca parte a unui alt val de violență ideologică – acela al Gărzii de Fier românești. Și atunci au acționat naționalismul, extremismul și religia, și ele au luat viața multor evrei.

Între uciderea evreilor din Volintiri în anul 1941 și doborârea unui avion civil în anul 2014 nu există identitate istorică, dar există un fir de legătură: extremismul ideologic care oferă legitimitate violenței, în numele poporului, credinței sau adevărului absolut.